

תרל"ח 1877

ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ
ZSIDÓ EGYETEM

בית־מדרש לרבנים
האוניברסיטה ללימודי היהדות בהונגריה

Zsidó vallás és kultúra 2.

---

9. A téli időszak: hanukka, tu bisvat, purim.

2023. május 17.

Biró Tamás

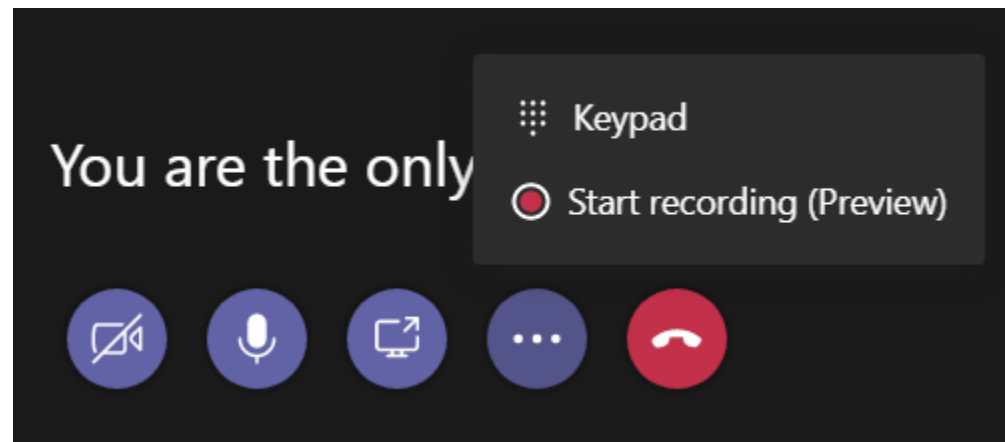
biro.tamas@btk.elte.hu, birot@or-zse.hu

Figyelem, felvétel indul!

- Azok is meghallgathatják, akik nem tudnak részt venni a szinkron előadáson.
- Előadás visszahallgatható a vizsgára való készülés során.
- Kérem, aki nem szeretne látszódni a felvételen, az állítsa le a videóját, halkítsa le a mikrofonját. Aki nem így tesz, az beleegyezik abba, hogy felvétel készül róla.

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék

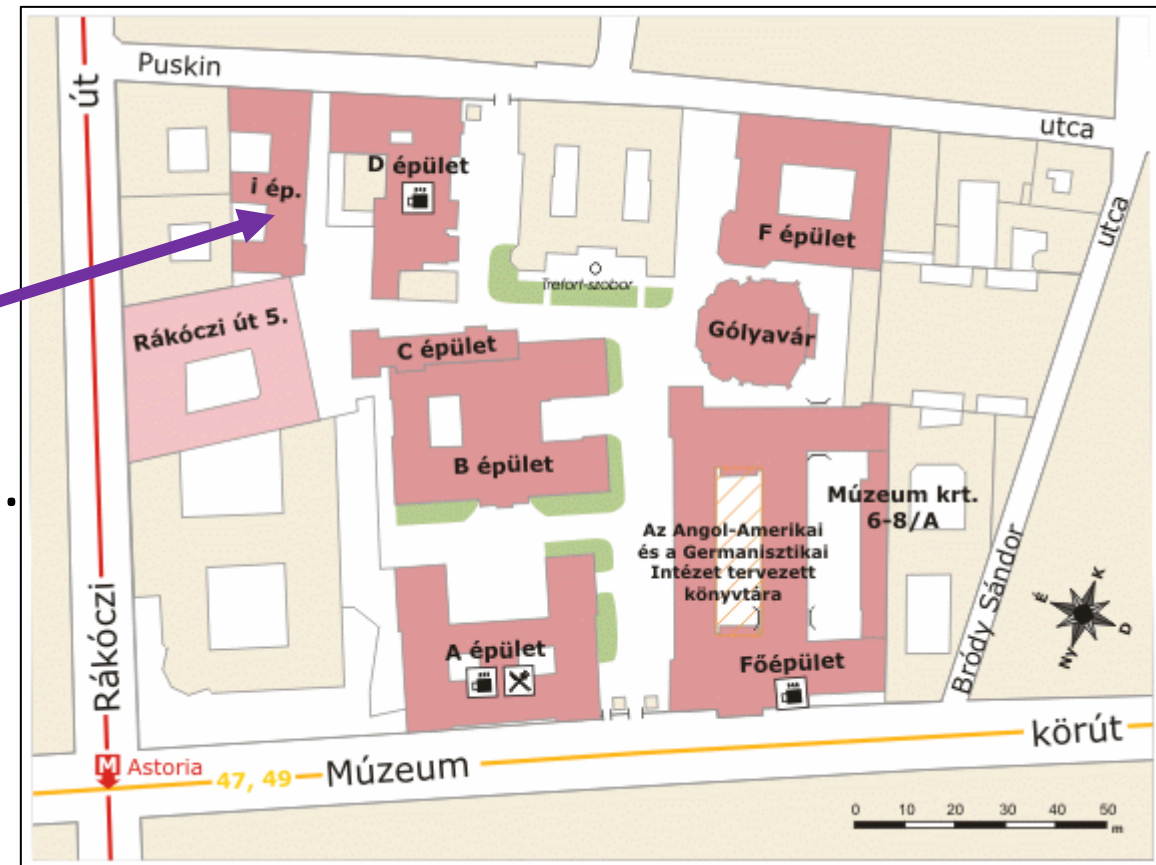
Weboldal: <http://hebraisztika.elte.hu/site/>

- Keleti nyelvek és kultúrák alapszak, hebraisztika szakirány (BA)
- Hebraisztika MA
- Hebraisztika-judaisztika PhD
- Minorok:
  - Judaisztika diszciplináris minor
  - Hebraisztika diszciplináris minor
  - Bibliatudomány diszciplináris minor.

Vizsgaidőpontok

- ELTE Digitális Jólét Centrum,
I [értsd: i] épület alagsora (bejárat Trefort-kertből).
  - Június 7, szerda, 10:00 – 12:00.
  - Június 21, szerda, 10:00 – 12:00.
  - Június 28, szerda, 10:00 – 12:00 (uv-eknek).
-
- „Nyitott könyv” (*open book*) típusú online vizsga:
    - Teams-felületen kvíz: pontosan nyit, pontosan zár.
    - Kb. 50 kvízkérdés. A végén néhány kifejtendő kérdés.
    - Minden *nem humán* segédeszköz használható.

Kérdések az eddigiekkel kapcsolatban?

Szukkot és smini aceret (folytatás)

Szukkaépítés: a jom kippur utáni napokban

Szukkot / szükesz / סוכות / סוכות sátoros ünnep

Lev 23, 33–44: És szólt az Örökkévaló Mózeshez, mondván: Szólj Izrael fiához, mondván: **Tizenötödik napján a hetedik hónapnak sátrak ünnepe** legyen **hét napig** az Örökkévalónak. **Az első napon szent gyülekezés, semmi szolgai munkát ne végezzetek.** Hét napig áldozatok tűzáldozatot az Örökkévalónak. A **nyolcadik napon szent gyülekezés** legyen nálatok és áldozatok tűzáldozatot az Örökkévalónak; **záró ünnep** az, semmi szolgai munkát ne végezzetek. Ezek az Örökkévaló ünnepei, amelyeken hirdessetek szent gyülekezéseket, áldozván tűzáldozatot, vágóáldozatot és italáldozatot; minden napét a maga napján. Az Örökkévaló szombatjain kívül és adományaitokon kívül, meg minden fogadalmaitokon kívül és minden önkéntes adományaitokon kívül, melyeket adtok az Örökkévalónak. (...)

Szukkot / szükesz / סוכות / סוכות sátoros ünnep

Lev 23, 33–44: (...) Bizony, **tizenötödik napján a hetedik hónapnak**, midőn **betakarítjátok az országnak termését**, ünnepeljétek az Örökkévaló ünnepét **hét napig**; **az első napon nyugalom és a nyolcadik napon nyugalom**. Vegyétek magatoknak az **első napon díszes fa gyümölcsét, pálmaágakat, sűrű lombú fának ágát és patakmenti fűzfaágakat**, és örvendezzettek az Örökkévaló, a ti Istenetek színe előtt hét napig. Ünnepeljétek azt ünnepül az Örökkévalónak hét napig az évben; örök törvény az nemzedékeiteken át, a hetedik hónapban ünnepeljétek azt. **Sátrakban lakjatok hét napig**, minden bennszülött Izraelben lakjék sátrakban. Hogy megtudják nemzedékeitek, hogy sátrakban lakattam Izrael fiait, midőn kivezettem őket Egyiptom országából; én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek. És elmondta Mózes az Örökkévaló ünnepeit Izrael fiainak.

Szukkot / szükesz / סוכות

Num 29, 39: Ezeket készítsétek el az Örökkévalónak ünnepeiteken; fogadalmaitokon, önkéntes adományaitokon kívül, égőáldozataitok, ételáldozataitok, italáldozataitok és békeáldozataitok szerint.

Num 29, 12–38: És **tizenötödik napján a hetedik hónapnak**, **szent gyülekezés** legyen nálatok, **semmi szolgai munkát ne végezzetek**, üljetek **ünnepet** az Örökkévalónak hét napig. És mutassatok be égőáldozatot kellemes illatú tűzáldozat gyanánt az Örökkévalónak: **tizenhárom** fiatal tulkot, két kost, tizennégy egyéves juhot, épek legyenek. És ételáldozatuk gyanánt lánglisztet, elegyítve olajjal, három tizedet egy tulokhoz, a tizenhárom tulokhoz, két tizedet egy koshoz, a két koshoz; és egy tizedet egy juhhoz, a tizennégy juhhoz. Egy kecskebakot vétekáldozatnak az állandó égőáldozaton, ételáldozatán és italáldozatán kívül.

A **második napon** pedig **tizenkét** fiatal tulkot, két kost, tizennégy egyéves juhot, épeket (...) A **harmadik napon** pedig **tizenegy** tulkot (...) A **negyedik napon** pedig **tíz** tulkot (...) (...) (...) A **nyolcadik napon** pedig **záró ünnep** legyen nálatok, **semmi szolgai munkát ne végezzetek**. És mutassatok be égőáldozatul (...)

Szukkot / szükesz / סוכות sátoros ünnep

- Tisri 15-től 7/8 napos ünnep, majd smini aceret.
- *Par excellence* „ünnep” (סג). זמן שמחתנו *zman szimhatenu* „örömünk ideje”
- Zarándokünnep:

természeti, mezőgazdasági, történelmi és teológiai jelentésréteg:

- ősz, őszi nap-éj egyenlőség (az év „kimenetelének, fordulásának ideje”)
- a betakarítás ünnepe (חג האסיף *hag ha-aszif*)
(vö. Exod 23,16; Exod 34,22; Deut 16,13)
- megtisztulás, isteni gondviselés
- történelem: emlékezés a sivatagi vándorlásra

- első nap: jom tov
(diaszpóra: második is)
- hol ha-moed = félünnep
- nyolcadik nap: jom tov
(diaszpóra: kilencedik is)

Szukkot / szükesz / סוכות סוכות

- két micva:

1. sátorban lakni: szukka / szüke סוכה / סֻכָּה

2. Négy fajta

- „sátorban” (szüke) lakozás

- „Ideiglenes lakás”: evés,
(valamint lehetőség szerint) alvás.

- A sátor paramétereit: oldalai, magassága.

- *Uspizin* (hét vendég) a sátorban.

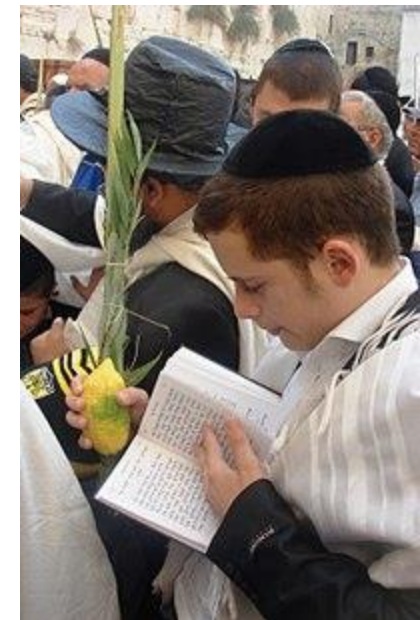
Szukka

- A lényeg: a *szkhakh* (סֻכָּה)
- Tető: természetes eredetű, elég sűrű, de a réseken keresztül látni kell az eget, csillagokat.

Szukkot / szükesz / סוכות

- אַרְבַּעַת הַמִּינִים (אַרְבַּעַת מִינִים) *arbaa minim*: négy fajta (növény).
- *Lulav* (pálmaág), *etrog* (citrus), *hadasz* (mirtuszág), *arava* (fűzfa).
- Szombaton nem. Első nap tórai, utána hosana rabbáig rabbinikus.
- *Eszreg noch szükesz* (etrog szukkot után = eső után köpönyeg).
- Szimbolikus értelmezések: pl. négyféle zsidó egybefogva.
- „Rázni” kell, áldásmondás után, pl. Hallel-mondás közben.

Szukkot / szükesz / סוכות

Köszönés (mint más ünnepnapon is):

A git jantev vagy *hag szameah* חג שמחה 'vidám ünnepet'

Liturgia:

- Hosanot (הושענא): különböző minhágok, hogy melyik nap melyik.
- Hallel: Ps 113–118 zsoltárfűzér.
- Muszaf: minden nap eltérő a szentélybeli áldozatra utaló rész.
- Dühenolás / papi áldás: Num 6:24–26.
- Hol ha-moed szombatján: *Kohelet* (Prédikátor) olvasása.

Szukkot félünnepe *hol ha-moed* חול המועד

- Izrael: tisri 16-tól 5 nap + hosana rabba
Diaszpóra: tisri 17-től 4 nap + hosana rabba
- Mit szabad, mit tilos? Nincs munkatiltalom, de mégse végezzünk munkát...
- Köszönés (szefardi → izraeli szokás):
moadim le-szimha מועדים לשמחה 'ünnepek öröme'
- *Szimhat bét ha-soeva* „a vízöntés örömnünnepe”: ókori szokás újraélesztve.
- Liturgia: Hallél, tóraolvasás, muszaf, hosanot. Dührenolás. Tfillin?
- Hol ha-moed szombatján: *Kohelet* (Prédikátor) olvasása.
- Szukkában lakozás (evés, alvás) tórai, lulavlentetés rabbinikus micva.

Mi tórai, mi rabbinikus?

Lev 23: 39. Bizony, **tizenötödik napján a hetedik hónapnak**, midőn betakarítjátok az országnak termését, ünnepeljétek az Örökkévaló ünnepét hét napig; az **első napon nyugalom** és a **nyolcadik napon nyugalom**. 40. Vegyétek magatoknak az első napon díszes fa gyümölcsét, pálmaágakat, sűrű lombú fának ágát és patakmenti fűzfaágakat, és örvendeztetek az Örökkévaló, a ti Istenetek színe előtt hét napig. 41. Ünnepeljétek azt ünnepül az Örökkévalónak hét napig az évben; örök törvény az nemzedékeiteken át, a hetedik hónapban ünnepeljétek azt. 42. Sátrakban lakjatok hét napig, minden bennszülött Izraelben lakjék sátrakban. 43. Hogy megtudják nemzedékeitek, hogy sátrakban lakattam Izrael fiait, midőn kivezettem őket Egyiptom országából; én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek.

	7. hó 15. nap = 1. nap	2. nap – 7. nap	8. nap
Munkatiltalom	tórai (23, 39)	—	tórai (23, 39)
Lulavlentetés	tórai (23,40)	rabbinikus	—
Sátorban lakás	tórai (23,42)	tórai (23,42)	diaszpórában

Hosana rabba

הוֹשַׁעֲנָא רַבָּא

Tisri 21: hol ha-moed utolsó napja, de mégis több.

- Hosánót végén végén a fűzfaágról a levelek leverése.

- Halel, tóraolvasás.
- Muszaf, hosanot.
- Az „ítélet napja”.

Smini aceret

שְׁמִינִי עֶצְרָת

„a nyolcadik nap ünnepe”

- Num 29,35: „A **nyolcadik** napon **záró** ünnepi összejövetel legyen nektek, semmi munkát és dolgot ne végezzetek.”

בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֶצְרָת תִּהְיֶה לָּכֶם כָּל-מְלָאכָת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ:

- Szukkot után közvetlenül = szukkot 8. napja: tisri 22.

Azaz **szukkot utolsó napja**, de egyben **önálló ünnep** is → van *Sehehejanu*.

- Jom tov: munkaszünet, mint a többi zarándokünnepen.
- Ima az esőért (*tefillat gesem*)
- Mazkir / jizkor (egyike a négy alkalomból az év során, amikor ima a halott rokonokért: pészah 8. napja, savuot 2. napja, jom kippur, smini aceret.)

Szimhat tora שְׁמֵחַת תּוֹרָה „a Tóra örömnépe”

- Tisri 23-a: az éves (!) Tóra-olvasási ciklus befejezése és újrakezdése.
- Kialakulása (Babilónia, gaoni kor): smini aceret 2. napja új jelentést kapott.
→ Izraelben, ahol nincs smini aceretnek második napja, ott egybeesik smini acerettel. (Legfeljebb „ünneplések” smini aceret kimenetelekor.)
- Jom tov: teljes értékű ünnep.
- Tóraolvasás: *Deuteronomium* vége: *hatan tora* חֲמֵן תּוֹרָה
Genesis eleje: *hatan beresit* חֲמֵן בְּרֵאשִׁית
- *Hakafot*: körbevonulnak és táncolnak a tóratekercsekkel. Cukorkák dobálása.

- A *hatan tora* előtti előtti utolsó alija: a gyermekek (→ mindenki) felhívása.
- (Nők és kiskorúak felhívhatók-e a Talmud szerint?)

Két összefoglaló dia

A zarándokünnepek jelentésrétegei

	PESZAH	SAVUOT	SZUKKOT
<i>természet</i>	teliholdkor: tavaszi napéjegyenlőség, a tavasz kezdete	(késő tavasz)	teliholdkor: ősz napéjegyenlőség, az ősz kezdete
<i>mezőgazdaság</i>	korai aratás	aratás	begyűjtés
<i>történelem</i>	kivonulás	tóraadás (posztbiblikus)	pusztai vándorlás
<i>teológia</i>	megváltás	kinyilatkoztatás	gondviselés

Az öt megilla (tekercs) (összefoglalás)

<i>Pészah</i>	<i>Sir ha-sirim</i> = Énekek éneke
<i>Savuot</i>	Rut
<i>Tisa be-av</i>	<i>Ékha</i> = Siralmak
<i>Szukot</i>	<i>Kohelet</i> = Prédikátor
<i>Purim</i>	Eszter

Hanuka

Szimhat torától hanukáig

- Tisri 15-től: *szukkot*
- Tisri 22: *smini aceret*
- tisri 23: *szimhat tora*

Hesvan חֶשְׁוֹן / marhesvan hónap: „*mar* = keserű, mert nincs benne ünnep.”

- Hesvan 7-től *ve ten tal u-matar* (‘és adj harmatot és esőt’) betét az Amidaban Izrael földjén
- behab-böjt: hétfő (ב) – csütörtök (ד) – hétfő (ב), ha késik az esős évszak.

- Kiszlév 25-től: hanukka

Misna kora: mezőgazdaság. Manapság: egyénileg vállalt opcionális böjt, ha bűnöket követett el az ünnepek alatt. Ortodox körökben. Ugyanígy pászah után, ijjár elején.

Sixteen ways to spell Hanukkah

For the record:

Hanukkah : 8,470,000 hits.

Chanukah : 3,390,000 hits.

Hanukah : 862,000 hits.

Hannukah : 677,000 hits.

Chanuka : 335,000 hits.

Chanukkah : 274,000 hits.

Hanuka : 192,000 hits.

Channukah : 128,000 hits.

Chanukka : 116,000 hits.*

Hanukka : 86,300 hits.

Hannuka : 51,400 hits.

Hannukkah : 37,300 hits.

Channuka : 33,600 hits.

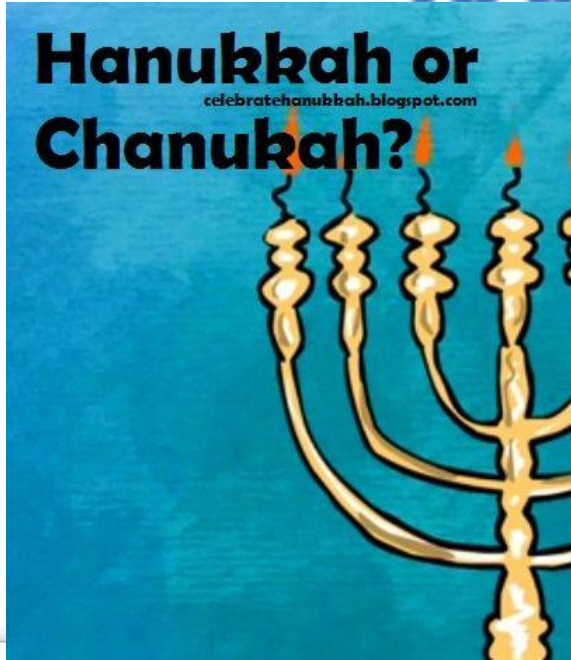
Xanuka : 992 hits.

Hannukka : 686 hits.

Channukkah : 508 hits.

Channukka : 489 hits.*

Chanuqa : 25 hits.

HANUKKAH
CHANUKAH
CHANUKKAH
HANNUKAH
NUKAH
NUKA
ANNUKA
ANUKA

HAPPY
HANUKKAH
CHANUKAH
HANNUKAH
CHANUKKAH
CHANNUKKAH
HANNUKKAH
CHANUKA
HANUKA

Hanuka

Happy
Hanukkah
Chanukkah
Hannukah
Channukah
Hanukah
Chanukah

happy

- Chanukah
- Chanukkah
- Channukah
- Hanukah
- Hannukah
- Hanukkah
- Hanukka
- Khanukkah

However You Spell it
Have a Happy One!

Hanukka / chanuka חַנּוּכָּה

- Nyolc napos ünnep, kisleév 25-én kezdődik
→ tevet 2-ig vagy 3-ig.
- Posztbiblikus „ünnep”, nincs munkatiltalom.
- 1. jelentésréteg:
Makkabeus (Hasmoneus) felkelés i. e. 167-től → katonai siker.
- 2. jelentésréteg:
Jeruzsálem felszabadítása i. e. 164, Szentély megtisztítása
→ az olaj csodája → fény ünnepe → szellemi megmenekülés
(a hellenizálódástól [tényleg „megmenekült” a zsidóság?]; vö. purim: fizikai megmenekülés)
- Párhuzamok: karácsony; purim, jom haacmaut.

Hanukkija = hanukkai gyertyatartó / menóra

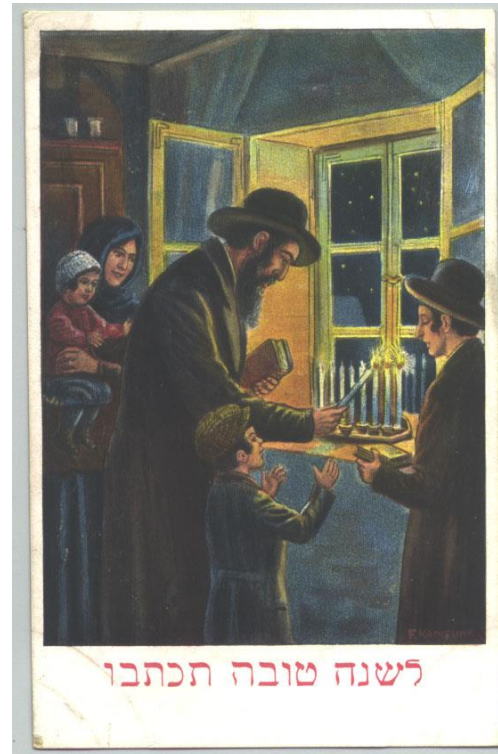
- Első nap 1 láng (jobb oldalon), utána mindig eggyel több.
- Balról jobbra gyújtunk + samesz-gyertya („szolgaláng”, mert a fény nem használható).
- Eredetileg: olajláng → ma viaszgyertya is.

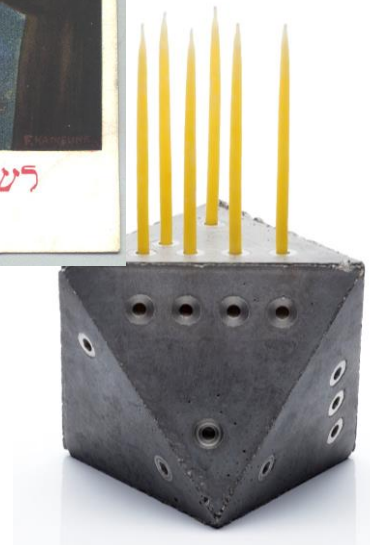
Place right to left; Kindle left to right

Hanukkija = hanukkai gyertyatartó / menóra

A képek forrása: *Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár* (milev.hu)

לשנה טובה תכתבו

Hanukkija = (c)hanukkai gyertyatartó / menóra

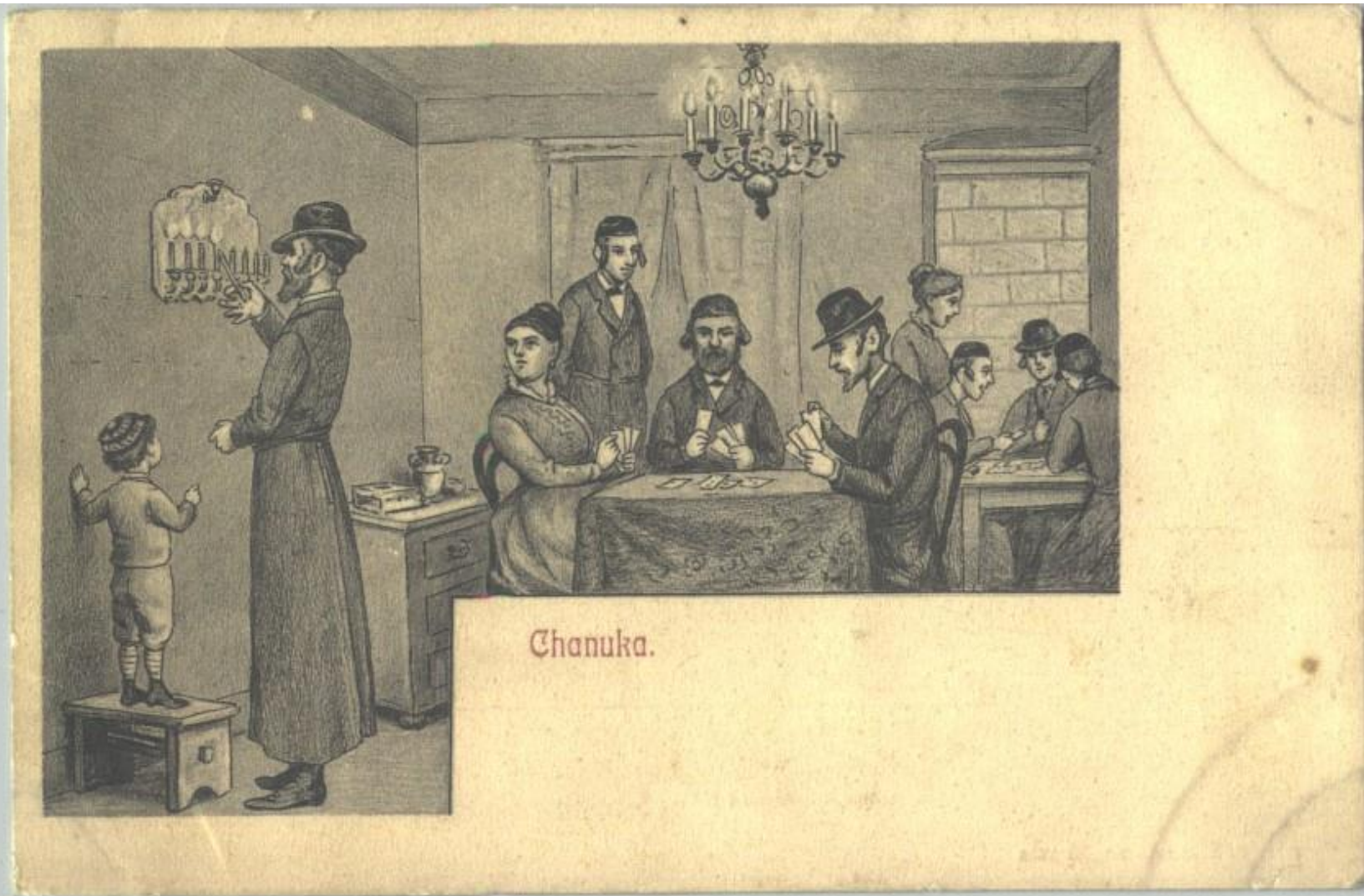
A kép forrása: *Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár* (milev.hu)

פְּרִסוּם הַנֵּס

A csoda hirdetése

1. Gyújtás az ablakban, vagy ahol jól látszódik.
2. Chabad:

Hanukka חַנּוּכָּה

- *Hanukkija* (hanukkai gyertyatartó / menóra): 8+1 ágú:
- *Maoz cur* kezdetű dal.
- Hanukka-gelt; ajándékozás; játékok.
- Trenderli (drejgli / szevivon):
נִסְ גָּדוֹל הָיָה שָׁם / פֶּה *nagy csoda történt ott / itt.*
- Liturgia: *Al ha-niszim*-betét, teljes *Hallel* (de nincs *muszaf*).

a lángot nem szabad használni, ezért:
samesz-gyertya
(„szolgagyertya”)

Hanukkai szokások, folklór:

- Olajban sült ételek: *latkesz* (krumplis tócsni), fánk (*szufganijot*)...
- Köszöntések (időben és térben és egyéb dimenziók szerint változik):
  - *hag szameah* 'vidám ünnepet' (rutinból, de hanukka nem igazi *hag*)
  - *hag urim szameah* 'vidám fényünnepet' (modern „izraelizmus”)
  - (*hag*) *hanukka szameah* 'vidám hanukkát'
  - ...

Tu bi-svat

Tu Bishvat

Tu bi-svat

ט"ו בְּשֶׁבַט

- $t''u$ ט"ו $t \text{ ט} = 9$ + $w \text{ ו} = 6$
ugyanis $j \text{ י} = 10$ + $h \text{ ה} = 5$ → יה *Ja(hu/hwe)* istennév lenne

- Misna Ros hasana 1,1: *Négy újév van: niszán hónap első napján a királyok és a [zarándok]ünnepek újéve. Elul hónap első napján az állatok tizedének újéve (...) Tisri hónap első napja az évek újéve, a szombatévek és a jovél-évek kezdete, a vetés és a termények újéve. Sevat hónap első napja a fák újéve – Sammai iskolája szerint. **Hillél iskolája szerint sevat hónap 15-e** [a fák újéve].*

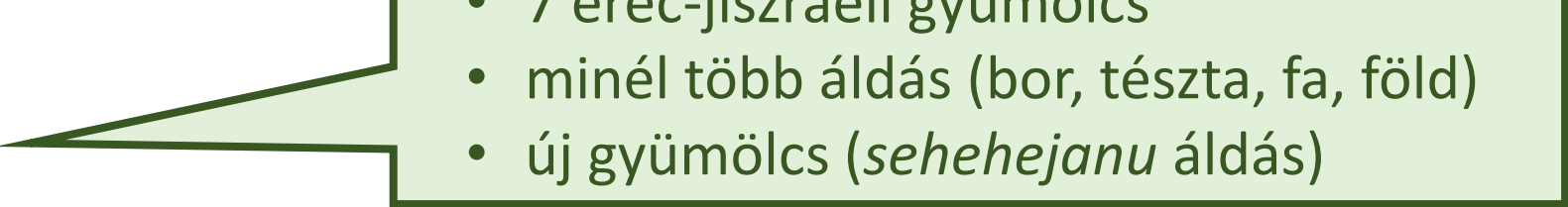
Tu bi-svat

ט"ו בַּשְׁבַּט

Fejlődés:

- Misna: határnap pár mezőgazdasági törvény szempontjából.
- 16. század, Cfát, luriánus kabala (Jichak Luria Askenazi / Ari / Arizal 1534 – 1572): „széder”
- Újkor: kabbalista szokás elterjed, majd átalakul: misztika helyett természet.

Mai szokások:

- Faültetés
- Gyümölcsfogyasztás:
  - 15 féle (tetszőleges) gyümölcs
  - 7 erec-jisraeli gyümölcs
  - minél több áldás (bor, tészta, fa, föld)
  - új gyümölcs (*sehehejanu* áldás)
- Tu bisvat-i „széder”: a pészahi széder mintájára, modern értelmezések, új kompilációk.
- Kis „ünnepnap” liturgiai szempontból (bizonyos imákat nem mondanak)

Tu bi-svat

ט"ו בַּשְׁבַּט

- *Erec Jisrael* אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל 'Izrael földje'
- 7 fajta errec-jisraeli gyümölcs: búza, árpa, szőlő, füge, gránátalma, olajbogyó, datolya.
- Deut 8,8: *oly országba, hol búza, árpa, szőlő, füge és gránátalma (terem), oly országba, hol olajfa és méz van*

Tu bi-svat

ט"ו בַּשְׁבֵּט

Where to Find a Tu Bishvat Haggadah

Resources for hosting a Tu Bishvat seder.

BY MJL

Advertisement

Interested in hosting a Tu Bishvat **seder** (a structured meal inspired by the Passover seder)? My Jewish Learning has [one sample ceremony here](#). However, a number of Tu Bishvat **Haggadah** s (Haggadot is the Hebrew plural) are available for free online, most as downloadable PDFs. Know of a great one that we missed? Let us know in the comments below.

YOU MIGHT ALSO LIKE

How to Lead a Tu Bishvat Seder

[TU BISHVAT](#)

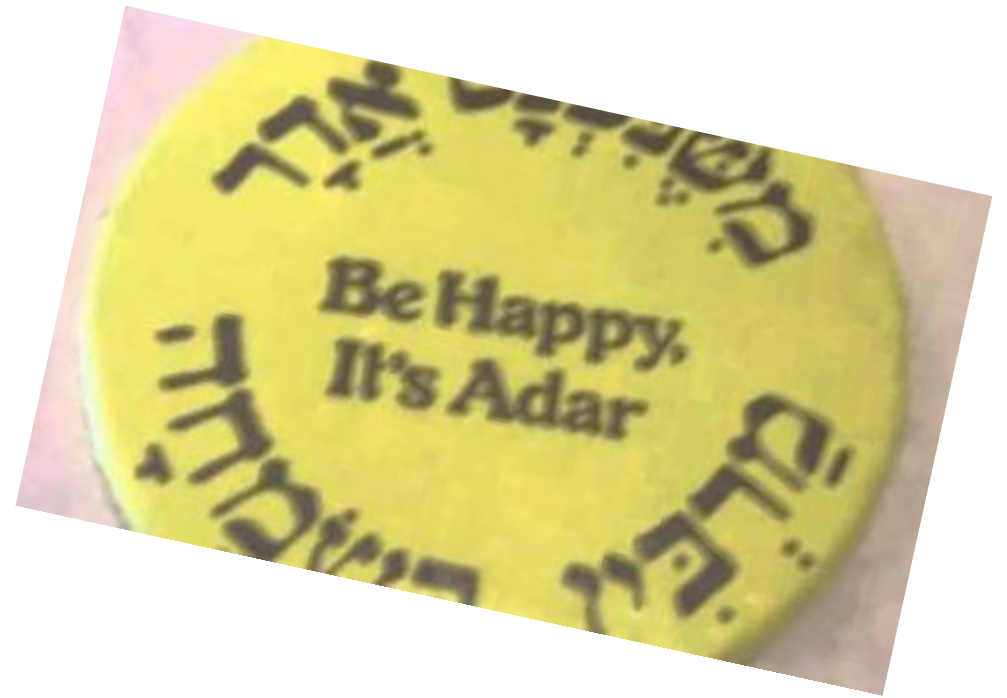

Tu Bishvat 101

[TU BISHVAT](#)

<https://www.myjewishlearning.com/article/where-to-find-a-tu-bshevat-haggadah/>

A télvégi időszak: adar hónapja

A tél vége

- Sovevim-tat: 8 hetiszakasz (Exodus elején), egyesek: bűnbánati-böjti szokások.
- Négy különleges sabbat (maftir egy második tóratekercsből)
parasat sekalim, parasat zakhor, parasat para, sabat hahodes.

Adar (és adar séni) hónap: **halak (zodiákus)**

- Zajin adar / adar hónap 7-e: Mózes halála, Hevra Kadisa tagjai, halvacsora
- Purim

Niszan hónap:

- Sabat hagadol (nagy szombat): a pészah előtti szombat (a rabbi drósét mond)
- Pészah

Feladat a következő hétre

Feladat a következő hétre

- Holnap reggelig felkerül egy teszt a Teamsbe.
- Max. 10 pont = a félév végi jegy 5%-a.
- Leadás a Teamsen belül.

*Köszönöm a megtisztelő figyelmet,
viszlát jövő héten!*